

nuftig en geestig teekenaar geweest, een meester in zijn eigen nuchter grappigen trant, al ontbraken hem de sterke stijl van Hogarth, de breedheid en het élan van Rowlandson, de diepte en fijnheid van George Cruikshank. Een scherpzinnige, zakelijke, vindingrijke polemicus met de etsnaald, niet zonder finesse en niet zonder schoonheidsgevoel is hij geweest, ver uitstekend boven de vele vakgenooten om hem. Hoewel hij een fors en vernuftig compositeur was, bovenal uitmuntend in het geven van een gechargeerde gelijkenis zijner

slachtoffers, puntig in zijn onderschriften, die door de beknoptheid zich gunstig onderscheidden van de verklaringen die de meesten zijner tijdgenooten noodig hadden — hoewel hij dit alles geweest is, komt het mij voor dat men hem niet zulk een belangrijke plaats in de geschiedenis der oudere Engelsche caricatuur mag toewijzen als aan Hogarth, Rowlandson of George Cruikshank. Juist omdat hij bijna uitsluitend politiek spotprentteekenaar is gebleven, is zijn werk niet geworden tot wat het oeuvre der anderen was: een volkomen beeld van de

zeden zijns tijds, een trefende, oprechte karakteristiek van het leven in zijn land om hem. Een nooit aflatende opmerkzaamheid, een intuïtief besef, een eigen sterke visie op hun wereld dat was wat Hogarth, Rowlandson en George Cruikshank tot méér dan geestige satiristen, tot groote kunstenaars maakte. Hun werk geeft in kunstvollen vorm de cultuurgeschiedenis van hun land, dat van Gillray slechts de politieke geschiedenis.

Als politiek caricaturist was hij stellig groot. Niet, laat ons het dadelijk vaststellen, op de wijze van een Daumier, door

overtuiging, door goddelijke geestdrift, heilige verontwaardiging! Hoewel hij nooit als een Sayer, de betaalde pleitbezorger van een partij is geweest (er is alleen een suspicie dat hij op het laatst van zijn buitensporig leven toch daartoe vervallen zou zijn) kan men hem geen groote bedoelingen nageven. Hij viel nu eens Fox, dan Pitt aan, nu de Whigs, dan de Tories, vatte elk schandaal, dat zich maar voordeed op, en was in staat heden den éénen kant van een zaak, morgen den anderen satiriek te belichten. Zijn motief voor het kiezen van een zijde — of liever

partij kiezen tegen de andere — was gewoonlijk nergens anders te zoeken dan in de lokkende mogelijkheid tot het plaatsen van een rake grap, of de kans op populariteit van de in prent gebrachte opvatting. Het moet gezegd worden, dat hij hierin volkomen gelijk staat met de andere caricaturisten van zijn tijd en land: Rowlandson, Isaac, Robert en George Cruikshank, allen waren ze wat de onberekenbaarheid hunner aanvallen betreft, van hetzelfde neutrale laken een pak. De omstandigheid is tekenend, niet voor den gemoedsaard

der mannen zelf (welk een hoekig karakter, welk een fel beginsel-voorvechter bleek George Cruikshank later te zijn!) doch voor het Engelsche openbare leven dier dagen, waaraan het volk weinig deel had, waarbij allerlei persoonlijke en familie-aangelegenheden de richting van de staatslieden bepaalden, waarin schandalen meedoogenloos werden uitgebuit door alle partijen op hun beurt, waarbij de volksvertegenwoordiging (men denke aan de Rotten Boroughs) een even groote farce was als thans in Pruisen. In de binnenlandsche politiek was stellig ner-

JAMES GILLRAY. THE NATIONAL ASSEMBLY PETRIFIED, AND REVIVIFIED.

gens van volstrekte belangeloosheid sprake, algemeene menschenmin kwam nergens te pas, en eerst daar waar de vaderlandsliefde als éénig ideëel begrip in het spel kwam, zien wij een man als Pitt groote dingen tot stand brengen, en een gansche natie, ook de caricaturisten, hem bijvallen.

James Gillray's vader was een gepensionneerd soldaat, een Schot, die bij den slag van Fontenoy een arm had verloren en te Chelsea het baantje van doodgraver had gekregen. James werd in de leer gedaan bij een lettergraveur, maar liep weg met een gezelschap van reizende tooneelspeelers, met wie hij avonturen en ontberingen deelde. Hij keerde echter naar Londen terug, waar hij aangemoedigd werd, en toegang verkreeg als leerling, tot de Royal Academy, toen een nieuwe instelling, die bij haar geboorte door Hogarth heftig was

bestreden. Van zijn vroegste werk worden een tweetal illustraties voor Goldsmith's „Deserted village” geprezen, maar verder heeft het voor het grootste deel bestaan uit etsen en gravures naar de teekeningen van amateurs. Zulk uitvoeren van eens anders ontwerp is hij zijn leven lang nu en dan blijven doen, en zijn allerlaatste praestatie is geweest het op koper brengen van een tekening van

Bunbury, den besten van de amateurs dier dagen. Ik kom daarop later terug.

Van Gillray's leven is zeer weinig te vertellen. Hij heeft niet als Hogarth in de intellectuele samenleving zijner dagen een rol van beteekenis gespeeld, hij schreef niet, als deze, pamfletten en boeken; hij was niet geletterd noch had hij de pretentie van een hervormer te zijn.

Hij is nooit gehuwd geweest, doch woonde bij zijn voornaamste, later eenige werkgeefster, de prentverkoopster Mrs. Humphrey. De anecdote zegt, dat voor de ramen van den winkel dezer dame, zich onder het publiek ook vaak de politieke kopstukken plachten te bevinden, die de teekenaar placht af te beelden, en dat hij ze dan van uit een verborgen hoekje schetste. In alle geval heeft hij een prent gemaakt, waarop vóór de caricaturen-étalage, een illustere menigte verzameld

JAMES GILLRAY. THE ZENITH OF FRENCH GLORY.

vindt. Nog zegt de legende, dat de dienstbode van Mrs. Humphrey, zekere Betty, onophoudelijk den lach op het aanschijn droeg, en aldus een levende reclame was voor de waar harer meesteres.

In dien tijd, waarin hoog en laag onmatig leefde, behoorde Gillray tot de onmatigsten: hij schijnt zoo gedronken te hebben dat zijn intellect verwoest werd, en zoo heeft hij de

laatste jaren van zijn leven (1811—1815) in imbecilliteit gesleten, trouw opgepast door Mrs. Humphrey.

Er moet hier een enkel woord gesproken worden over het technisch karakter der Engelsche spotprenten van dezen tijd, over hun waarde als grafische kunst. Sommige van Hogarth's biografen hielden het er voor, dat hij zelf geen zeer bekwaam graveur geweest is, de door hem zelf uitgevoerde gravures logenstraffen evenwel deze bewering. Gewoonlijk echter werd het in koper snijden naar zijn schilderijen en teekeningen aan anderen opgedragen. De kopergravure, waarin somtijds geëtsd werd, was toentertijd het meest gangbare reproductiemiddel. Later, in de 19e eeuw, en wel ongeveer 1840, toen de staalgravure in zwang was, zijn ook veel reproducties in dat procedé naar Hogarth's werken gemaakt. Reeds in zijn eigen tijd vindt men zwarte-kunstprenten, waaronder zeer fraaie, onmiddellijk naar zijn schilderijen vervaardigd.

De prenten van Gillray zijn bijna steeds etsen, doch vertoonen weinig van het karakter daarvan. Ziet men autotype reproducties of ook wel fijne lijnreproducties van deze prenten, dan zou men kunnen denken, dat ze naar potloodteekeningen, of soms ook naar krijtteekeningen waren genomen. De tusschentinten zijn door allerlei puntjes en titteltjes verkregen, de ctslijnen, die van nature overal één breedte hebben, zijn hier en daar aangedikt, van de gelegenheid tot het verkrijgen van nuances met het bijten is weinig gebruik gemaakt. Aquatint komt

bij Gillray's prenten zelden voor. Over het algemeen maakt zijn werk den indruk, alsof het hem bij alles om een zakelijke, droge karakteristiek allereerst te doen was, alsof hij in de eerste plaats teekenaar, in de tweede plaats eerst grafisch kunstenaar is geweest. Hoe hij een zeer groote vaardigheid bezat, bewijst het feit, dat hij bijna altijd zijn composities, zonder voorafgaande studies, onmiddellijk op het koper bracht.

De groepsgewijze verdeeling van Gillray's caricaturen valt niet moeilijk. Daar zijn vooreerst de prenten, de binnenlandsche politiek van Groot-Brittannië betreffende, waarin met de reeds besproken onpartijdig-

heid nu eens de Whigs, dan de Tories worden aangevallen, maar Fox en de democratie het veelvuldigst. Dan is er de groote groep, die het koninklijk huis, George II en zijn vrouw, den kroonprins en de andere prinsen bespotten. Een zeer groot aantal van de beste

JAMES GILLRAY. FRENCH LIBERTY AND BRITISH SLAVERY.

prenten betreft de buitenlandsche politiek. Rusland met den gekken Paul I, de Fransche revolutie, Napoleon.

Lord Thurlow, bekend om zijn onkiesche taal, met Warren Hastings, den veelgeprezen maar nog meer gewraakten bedwinger van Indië, op den rug: „Blood on Thunder” is één van de vroegste van Gillray's oorspronkelijke prenten. Burke en Fox, maar evenzeer Pitt en de Duke of Richmond, die de Whigpartij had verlaten, voelden zijn bijtenden spot; één van de beste zijner caricaturen is die van Pitt als giftige paddestoel, maar een ander maal is Fox de verraderlijke licht-toren, die de Franschen den weg wijst

bij de toentertijd telkens gevreesde en werkelijk voorgenomen landing, of ziet men zijn hoofd op een spiets gestoken, terwijl op zijn slaapnoots het woord „Libertas” geschreven is.

Het is karakteristiek voor de duidelijkheid en zakelijkheid van Gillray's prenten (die den naam hieroglyphen, vroeger aan politieke caricaturen wel gegeven, zeker niet meer verdienen) dat ze, hoewel ook vaak vol reepjes tekst, om de figuren heen en daaronder geschreven, of in wolkjes als van tabaksrook uit hun mond komend, het niettemin zeer wel daarbuiten kunnen stellen. De voorstelling is altijd dadelijk te begrijpen, de gedachte is op zoo sprekende en schier immer geestige wijze in beeld gebracht. De prenten zijn niet meer zoo vol aanduidingen en toespeelingen in slechts voor den ingewijde begrijpelijke details, er is éénheid van vinding, en eenheid van groepeerling. De satire is beter verteerbaar, de voorstelling is eenvoudiger en natuurlijker.

Was de houding van Gillray tegenover den in alle gevallen vooruitstrevenden Fox, die naar men zegt onder den hoon dezer caricaturen gebukt ging en het als een smaad gevoelde dat men hem als vaderlandsloos bleef voorstellen wegens zijn sympathieën voor de Fransche revolutie en voor Bonaparte, wellicht te misprijzen — de spot die George III en vooral zijn zoon, den lateren Prins Regent (nog later George IV) vervolgde, was stellig meer op zijn plaats. Aangeteekend zij hier het belangrijke feit,

dat de vrijheid van uiting, de persvrijheid in den ruimsten zin, reeds in het eind der 18e eeuw in Engeland zoo volkomen was, dat men nooit van een proces tegen de talrijke caricaturisten hoorde, die vorsten en ministers op de heftigste wijze en met de meest grove beschuldigingen te lijf gingen. Misschien is het deze houding van de Engelsche overheid geweest, die na verloop van tijd, reeds spoedig na Victoria's troonbestijging, de toonaangevende Engelsche caricatuur geheel heeft

doen afzien van elken aanval op „defenceless royalty”.

In Gillray's tijd staan wij echter nog midden in de campagne, die zonder ook maar enigszins door republikeinsche motieven te worden geleid, zich meedogenloos richtte op het openbare en bijzondere leven van het vele leden tellende koninklijke gezin.

Het is moeilijk uit te maken of George III en zijn gemalin, ofschoon hun gierigheid buiten twijfel was, werkelijk als vorsten zoo vol

JAMES GILLRAY. ROYAL CONNOISSEUR EXAMINING A COOPER.

strekt laakbaar waren. Wel was de koning dom en onverdraagzaam, doch onder zijn regeering was er althans geen sprake van de grove hofschandalen, de onwaardige maitressen-heerschappij en de toomlooze verkwisting die het bewind van zijn zoon, en als Prins Regent, en als koning zoo uitermate verderfelijk maakten. De gierigheid van George III en Charlotte was misschien een niet onnatuurlijke reactie op de spijzucht van den aan spel en drank verslaafden kroonprins, en dat ze werkelijk hebzucht en

schraapzucht werd, tot een zich vergrijpen aan 's rijks middelen leidde, behoeft nog niet aangenomen te worden, al schijnen meerdere prenten uit den tijd het te willen doen verstaan. Dat de koning zelf op zijn eigen land zoo'n beetje boerde, dat hij even minzame als onnoozele gesprekken hield met het volk, dat hij zijn nietswaardigen zoon kort hield, het behoeven alle nog geen redenen te zijn, om hem tot de minst achtenswaardige vorsten te rekenen, al was hij stellig een van de vele domme.

Dat men het met de nooit zeer kiesche satire dier tijden, die altijd met grof geschut werkte, zoo nauw niet moet nemen, er geen te verre consequenties uit trekken, zal men wel reeds uit wat ik reeds schreef, hebben opgemaakt. Dezelfde caricatuur, die de menschen zoo grof en leelijk, en in zoo platte situaties kon voorstellen, zag in verdachtmaking en ruwe bekladding niet veel been (wat dat ook zijn mag).

Maar Gillray had tegen den koning een persoonlijke grief. Hij had te zamen met een schilder, Louthembourg, Frankrijk, België en Holland bereisd, en had, terwijl zijn gezelschap er teekeningen van landschappen en gebouwen voor maakte, ruwe maar geestige schetsen van Fransche soldaten en Vlaamsche typen, bijgedragen in een boek, een beschrijving van dien tocht, dat aan den koning werd opgedragen. Georg III kreeg de uitgaaf te zien, bewonderde de landschappen van Louthembourg, maar keek Gillray's werk niet aan, met den kregelen uitroep, dat hij die caricaturen niet begreep.

Het werd den caricaturist natuurlijk overgebracht, en deze nam weerwraak op een — men zal het mij toegeven — zeer geestige wijze. Hij teekende den monarch, met zijn zeker niet van intellect blakend gelaat, verdiept in de beschouwing van een miniatuur, van Cooper, een schilder uit de 17e eeuw. Het portretje, dat George met een netelige verbazing bekijkt, stelt Cromwell voor, den koning-dooder, en het onderschrift luidt, giftig genoeg: „Royal Connoisseur, examining a Cooper”.

Op te merken valt, dat de teekenaar, ter aanduiding van 's konings vrekkeligheid, hem een blaker doet vasthouden met een bijna opgebrande kaars.

De hatelijkheid schijnt den weinig snuggeren vorst niet ontgaan te zijn. Ze was stellig fijner dan die in de prenten, waarin het koninklijk echtpaar, gruwelijk gechargeerd, een boer aanspreekt: „Well friend, where a'you going, hay? What's your name, hay? Where do you live, hay — hay?” of waar George

een vrouwtje dat appelbollen bakt, de kunst afvraagt: „Hay, hay? apple dumplings? how get the apples in, how? Are they made without seams” en dergelijke, plompe beschimpingen van 's konings tactlooze pogingen tot joviaal verkeer met het volk.

Nog bij een andere gelegenheid zien wij het stompje kaars, dat den spaarzaam koning bijlicht als hij Cromwell's miniatuur bekijkt, dienst doen, ook in figuurlijken zin, dienst doen om zijn weinige royaliteit te verzinnebeelden. Op de prent van het

JAMES GILLRAY. KING BROBDINGNAG AND GULLIVER.